

Охарактеризовано содержание этих структурных компонентов. Проанализированы сущность понятийного тандема «значение-смысл» в различных концепциях. Отмечено, что в значении отражаются объективные свойства и связи объектов и явлений, в личностном смысле - отношение субъекта к этим объектам и явлениям, чувственная ткань характеризуется особенностью восприятия реальности субъектом профессии. Рассмотрено соотношение обыденного и научного функциональных уровней профессионального сознания.

Ключевые слова: профессиональное сознание, профессиональные значения, профессиональные смыслы, чувственное содержание, функциональные уровни профессионального сознания, интерференция уровней профессионального сознания.

Відомості про автора:

Шевченко Наталія Федорівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності Запорізького національного університету.

Статтю подано до друку 13.03.2016.

УДК 316.61:159.923.2

© Л. В. Долинська, О. І. Пенькова, 2016

Л. В. Долинська, О. І. Пенькова (м. Київ)

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Долинська Л. В., Пенькова О. І. Самореалізація особистості як соціально-психологічний феномен. Згідно викладеної теоретико-методологічної інтепретації розглянутого явища виділено складові процесу самореалізації: інформація про власну цінність, оволодіння власним внутрішнім світом, рефлексія, самооцінка, самовдосконалення особистості. Функція, що детермінує роль вищезазначених утворень в процесах саморегуляції, визначається їх взаємодією з оцінним ставленням до інших людей. Завдяки цьому процес самореалізації детермінується не лише тими внутрішніми утвореннями, які в інтегрованій формі складають структуру самосвідомості особистості, а й реальним досвідом спілкування, взаємодії з оточуючим середовищем, у результаті чого дані утворення постійно соціально апробуються.

Ключові слова: самореалізація, внутрішній світ, рефлексія, самовдосконалення, особистість, саморегуляція.

Постановка проблеми та виклад основного матеріалу. Самореалізація особистості – складне ідеальне утворення, яке організоване у відповідну ієрархічну структуру за ступенем важливості, актуальності, необхідності у даний період життя індивіда. Уміння критично оцінювати себе, довільно спрямовувати і перебудовувати власні вчинки, прагнення до дотримання соціально цінних і особистісно значущих норм – це вияви самореалізації. Вони переконливо свідчать, що поза розвитком здатності до самореалізації неможливий процес становлення творчої соціально відповідальної особистості із критичним ставленням до оточуючого середовища, усвідомленням свого місця і ролі серед інших.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали положення про соціальну детермінованість формування свідомості і самосвідомості особистості (Боришевський М.Й. [6], Костюк Г.С. [16], Рубінштейн С.Л. [21]), про взаємодію зовнішніх і внутрішніх факторів становлення свідомості особистості (Костюк Г.С. [16], Рубінштейн С.Л. [21]), про принцип розвитку, згідно з яким образ Я безперервно змінюється протягом онтогенезу особистості (Боришевський М.Й. [6], Кон І.С. [14], [15], Костюк Г.С. [16]). Загальнометодологічні принципи

знайшли своє відображення в фундаментальних теоретичних положеннях про спадковість, цілісність, детермінованість, причиннообумовленість психічного розвитку особистості, про сензитивність і критичні періоди в її становленні. (К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, С.Д. Максименко, С.Л. Рубінштейн та ін.).

Узагальнюючи наукові дані про саморегуляцію особистості, варто звернути увагу на ту обставину, яка визначає визнання особистості найвищою цінністю людства. Вміння приймати життєво важливі рішення, здатність самостійно будувати своє життя, принципово, свідомо організовувати свій життєвий шлях у відповідності з фундаментальними гуманістичними цінностями К.О. Абульханова-Славська називає стратегією життя. Стратегія визначається нею і як здатність будувати життя у відповідності зі своєю індивідуальністю, типом особистості, і як спосіб розв'язання суперечностей між зовнішніми і внутрішніми умовами реального життя, в якому зовнішні умови, на жаль, не завжди відповідають та сприяють потребам, здібностям, інтересам даної людини [1]. Наявність стратегії, стратегічного плану життя, її задуму, на думку дослідниці, є своєрідною формою активного усвідомлення і конструктивної організації майбутнього, коли вибудовується послідовний зв'язок сьогоднішніх і завтрашніх життєвих завдань, визначаються принципи їх розв'язання.

Поняття особистості як об'єкта і суб'єкта психічного, культурно-історичного розвитку постає як фундаментальна проблема, що потребує свого аксіопсихологічного розкриття. Саморегуляція здійснюється як складний, комплексний процес, що передбачає певний рівень інтелектуального, морального розвитку особистості, її емоційних, вольових і мотиваційних функцій.

Розглянемо основні складові процесу саморегуляції особистості:

1. Інформація про власну цінність, оволодіння власним внутрішнім світом. Сучасні психологічні концепції різноманітні у своєму розумінні сутності феномену Я, самосвідомості і самореалізації. Так, деякі з авторів (Кон І.С., Столін В.В.) розглядають як синоніми такі поняття як Я, «Я – концепція», образ Я, ідентичність, вбачаючи загальні риси у їх формуванні і проявах. Інші, навпаки, намагаючись подати структуру свідомості ієрархічно, наполягають на розмежуванні цих понять.

Зарубіжні автори широко використовують поняття «Я – концепція». К.Роджерс розглядає Я – концепцію як організований і послідовний концептуальний гештальт, складений із сприйняття якостей Я (або «мене»), взаємовідносин Я з іншими людьми і з різноманітними аспектами життя, а також цінностей, пов'язаних з даними сприйняттями. Він вважає, що даний гештальт доступний для свідомості, але не обов'язково усвідомлюваний, і зазначає, що, як тільки гештальт усвідомлюється, відразу ж включається механізм оцінювання суб'єктом своїх якостей.

Р. Бернс уявляє Я – концепцію як сукупність усіх уявлень індивіда про себе, пов'язану з їх оцінкою. «Я – образ» розглядається як описова складова Я – концепції, оцінна грань представлена в її структурі самооцінкою.

Столін В.В. [23] розрізняє в образі-Я знання, уявлення про себе (також і у формі оцінки виявлення тих чи інших рис) і емоційно-ціннісне ставлення як відносно стійке почуття, переживання. Самоставлення складають три вісі: «симпатія – антипатія», «повага – неповага», «близькість – ізоляція».

Більшість авторів однастайна у розумінні основних питань, пов'язаних з сприйманням і оцінкою особистості самої себе, у визнанні багатоплановості структури самосвідомості, її процесуальності, постійного розвитку. Процес усвідомлення себе відбувається у єдності когнітивної оцінки своїх можливостей, досягнень і емоційних реакцій, переживань з приводу цієї оцінки, тобто, самоставлення. Самоставлення органічно пов'язане з самопізнанням, являє

собою його емоційно-особистісну складову. Оскільки свідомість є знання про оточуючий світ і ставлення до нього (Рубінштейн С.Л.), самопізнання – єдність пізнання себе і ставлення до себе.

2. Рефлексія. Аналіз психологічних досліджень свідчить, що рефлексія посідає одне з чільних місць у формуванні уявлень людини про себе і світ загалом. Рефлексивність як психологічна властивість, була предметом дослідження А.В. Карпова [12]. Він виокремив три види рефлексії: ситуативну (забезпечення самоконтролю поведінки), ретроспективну (аналіз минулої діяльності), перспективну (планування та прогнозування). У віковому аспекті розвиток рефлексії починається з молодшого шкільного віку, коли у дитини формується рефлексія власних навчальних дій. У підлітковому віці механізми рефлексії функціонують не лише у сфері пізнавальної діяльності, але й у особистісній – у сфері почуттів, стосунків, моральних аспектів поведінки. Рефлексія в юнацькому та дорослому віці пов'язана із самооцінкою, формуванням цілісного Я-образу, осмисленням життєвого досвіду та формуванням життєвої перспективи. Л.С. Виготський зазначав, що наприкінці підліткового віку значно збільшується особистісний компонент в осмисленні життя, тому рефлексія в кінці підліткового періоду є основним інструментом формування світогляду, на відміну від більш ранніх періодів розвитку, коли формування світогляду більшою мірою залежить від впливу зовнішніх чинників [8].

Розглядаючи рефлексію в структурі саморегуляції особистості Ю.Н. Кулюткін визначає рефлексивний механізм як спрямованість на пошук, розроблення засобів, за допомогою яких можна було б досягти окресленої мети. При цьому він виокремлює в особистості людини дві функції: «Я – виконавець» і «Я – контролер». В результаті рефлексія у даному психологічному механізмі саморегуляції виконує функцію багаторівневого зворотного зв'язку [17].

Рефлексивна культура особистості – здатність до адекватного самопізнання і самооцінки, до вольової саморегуляції, самовдосконалення і самоактуалізації власної особистості, почуття власної гідності тощо. Завдяки рефлексії психологічні цінності переміщуються в центр свідомості особистості, закріплюються, стають стійкими, значущими, дієвими регуляторами творчої діяльності.

3. Самооцінка. Розвиток самооцінки пов'язаний зі здатністю особистості адекватно сприймати себе і навколишній світ, вміти адаптуватися у незвичних ситуаціях, швидко розв'язувати відповідальні завдання.

У психологічних роботах проблемам самооцінки приділяється значна увага (Ананьєв Б.Г. [2], Божович Л.І. [5], Кон І.С. [14], Столін В.В. [23], Чеснокова І.І. [25], Шорохова К.В. [26]). В зарубіжній психології дане питання вивчали: Р. Бернс [3], У. Джемс [10], К. Роджерс [20] та інші.

Розгляд самопізнання, як процесу, дозволяє простежити його внутрішні складові, емоційно-ціннісне ставлення до себе і саморегуляцію, що загалом впливає на детермінацію поведінки. Чеснокова І.І. зазначає, що самопізнання у психічній діяльності особистості виступає як особливо складний процес опосередкованого пізнання себе, розгорнений у часі, пов'язаний з рухом від поодиноких ситуативних образів через інтеграцію подібних численних образів у цілісне утворення – з поняття свого власного «Я» як суб'єкта відмінного від інших суб'єктів. Багатоступінчастий і складний процес самопізнання необхідно поєднаний з різноманітними переживаннями, які надалі також узагальнюються в емоційно-ціннісне ставлення особистості до себе. Узагальнені результати пізнання себе і емоційно-ціннісного ставлення до себе закріплюються у відповідну самооцінку, яка включається в регуляцію поведінки особистості як один із визначальних моментів. Самооцінка виступає як результат розвитку самоставлення і самопізнання, як єдність знання людиною самої себе і ставлення до себе, як відповідний вид або рівень розвитку самоставлення. Вона являє собою особливе утворення, яке є результатом

розвитку самоставлення і роботи самопізнання, але в той же час вона не зводиться до жодного з цих компонентів [25].

Як зазначає Кон І.С., – «Наші самооцінки – це своєрідні когнітивні схеми, які узагальнюють минулий досвід особистості і організують, структурують нову інформацію відносно даного аспекту «Я». Людина, що задумується про будь-яку свою якість (наприклад, наскільки вона самостійна), володіє більш детальною інформацією з цього приводу, закріплює свої судження фактами з минулого досвіду і точніше передбачає свою майбутню поведінку у даному сенсі, ніж та, яка про це не замислювалась. Однак самооцінка, особливо коли мова йде про здібності і потенційні можливості особистості, являє собою не просто пізнавальний акт, але й виражає відповідний рівень домагань. А він залежить від безлічі умов. Неоднозначні і критерії самооцінок. Індивід оцінює себе двома шляхами: 1) шляхом співставлення рівня своїх домагань з об'єктивними результатами власної діяльності та 2) шляхом порівняння себе з іншими людьми» [14, с. 62].

Бороздіна Л.В. [7] розглядає самооцінку як спеціальну функцію самосвідомості, яка не зводиться до жодного з її елементів, ні до когнітивного, ні до емоційного. Образ Я фіксує знання суб'єкта про себе, це комплекс відомостей даної людини про неї саму, який відповідає на питання: що Я маю, чим Я володію? Самооцінка, на думку Бороздіної Л.В., це наявність критичної позиції індивіда стосовно того, чим він володіє, але це не констатація наявного потенціалу, а саме його оцінка з точки зору відповідної системи цінностей, тому самооцінка відповідає на питання: не що Я маю, а чого це варте, що це означає? Природа самооцінки полягає в усвідомленні особистістю, чим є для неї те чи інше знання про себе, в усвідомленні її значущості для себе, за яким завжди стоїть відповідна система цінностей.

Як зазначали у своїх працях Галкіна Т.В. [9], Захарова А.В. [11], Чеснокова І.І. [25], основна функція самооцінки у психічному житті особистості полягає в тому, що вона виступає необхідною умовою, основним внутрішнім важелем самореалізації поведінки і діяльності. Через включення самооцінки в структуру мотивації діяльності особистість здійснює безперервне співвідношення своїх можливостей, внутрішніх психологічних резервів з метою і засобами діяльності. Вища форма саморегуляції на основі самооцінки полягає у творчому ставленні до власної особистості – у бажанні змінити, удосконалити себе.

Галкіна Т.В. [9] виокремлює наступні функції самооцінки: прогностична, актуальна і ретроспективна.

Функція прогностичної самооцінки полягає в оцінці суб'єктом своїх можливостей, визначенні свого ставлення до них. Вона актуалізується до початку діяльності. Функція актуальної самооцінки виявляється в оцінці і побудованій на ній корекції виконавчих дій у ході розгортання діяльності. Функція ретроспективної самооцінки полягає в оцінці суб'єктом досягнутих рівнів розвитку, результатів діяльності, наслідків вчинків тощо. Вона бере участь у визначенні суб'єктом перспектив свого розвитку, оскільки в ході її актуалізації він відмічає як позитивні, так і негативні сторони своєї діяльності і особистості. Всі три види (функції) самооцінки тісно пов'язані між собою; в реальній діяльності самооцінювання постійно спостерігаються їх взаємопереходи і взаємопроникнення.

Психологічна наука виокремлює різні види самооцінок. При адекватній самооцінці суб'єкт правильно співвідносить свої можливості і здібності, ставиться до себе досить критично, намагається реально оцінювати свої невдачі і успіхи, ставить перед собою реальні завдання.

У людини з неадекватно завищеною самооцінкою виникає неправильне уявлення про себе, ідеалізований образ своєї особистості і можливостей, власної цінності для оточуючих, для спільної справи. У таких випадках людина здатна ігнорувати невдачі заради звичної високої

оцінки самої себе, своїх вчинків і справ. Невдачі вона розглядає як наслідок несприятливих обставин, які ніяким чином не залежать від власних дій.

Проблема розвитку самооцінки традиційно співвідноситься з такими факторами як спілкування з оточуючими і власна активність індивіда. Вважаючи самооцінку найбільш складним компонентом свідомої діяльності дитини, Ананьєв Б.Г. [2] зазначав, що її вихідні форми є прямим відображенням оцінок дорослих, а справжня самооцінка з'являється тоді, коли вона наповнюється новим змістом, завдяки особистій участі дитини в її виробленні.

4. Самовдосконалення особистості. Самовдосконалення – одна з найвищих потреб особистості, яка спрямована не лише на реалізацію людиною своїх сил і здібностей, а на постійне зростання своїх можливостей, на покращення якості власної діяльності. Це – процес, в результаті якого відбувається системна трансформація індивіда. У літературних джерелах з досліджуваної проблеми дане поняття розглядається як продукт самосвідомості або як компонент уявлень про себе. Більшість психологів трактує дане явище як складну багаторівневу систему. Процес усвідомлення себе відбувається у єдності когнітивної оцінки своїх можливостей, досягнень та емоційних реакцій, переживань з приводу цієї оцінки, тобто самоставлення, яке органічно пов'язане з самопізнанням і є його емоційно-особистісною складовою. «Усвідомлюючи свої досягнення і недоліки, – наголошував Костюк Г.С., – особистість виявляє прагнення до самовдосконалення, до самоосвіти, створюючи нові цінності, вона сама особистісно зростає, стає суб'єктом власного розвитку» [16].

Праці Ананьєва Б.Г. [2], Бодальова О.О. [4], Божович Л.І. [5], Боришевського М.Й. [6], Ковальова С.М. [13], Костюка Г.С. [16], Леонтьєва О.М. [18], Рубінштейна С.Л. [21], та ін. пов'язували проблему самовдосконалення з самовихованням особистості. Дослідники дійшли висновку, що під самовихованням слід розуміти усвідомлену діяльність людини, яка спрямована на розроблення, удосконалення чи зміну власних якостей відповідно до соціальних і індивідуальних цінностей, орієнтацій, інтересів, цілей, які формуються під впливом умов життя і суспільного виховання.

Самовдосконалення особистості включає в себе наступні компоненти: когнітивний, мотиваційний і конативний. Когнітивний компонент – це система засвоєних особистістю на рівні переконань моральних понять, правил, оцінок, норм, цінностей. Мотиваційний – пов'язаний з усвідомленням людиною свого місця в суспільстві, обов'язком і почуттям відповідальності перед ними за свої дії і вчинки, виробленням власної соціальної позиції, оволодінням певною соціальною роллю, знанням соціальних норм. Мотиви санкціонують вибір і реалізацію конкретного напрямку поведінки та діяльності. Конативний компонент – сукупність узагальнених прийомів пізнавальної діяльності, а саме: прийоми оцінного аналізу ситуацій і явищ, а також прийоми вибору способів впливу на ситуацію з метою перетворення її в бажану. Кожен з цих компонентів виконує специфічну психологічну функцію. За допомогою когнітивного компоненту здійснюється використання наукових знань (зафіксованого в них соціального досвіду) для з'ясування ціннісного значення моральних ситуацій і явищ. Такий прийом дозволяє особистості, не вступаючи в протиріччя з суспільними вимогами, поєднати особистісну і соціальну мету в конкретній ситуації, скорегувати власні наміри відповідно до змісту суспільних цінностей і норм. При цьому психічна діяльність особистості сприяє формуванню власного ставлення до засвоєваних моральних цінностей і норм. Самовдосконалення особистості вимагає високого рівня розвитку мотивації, коли науковим знанням надається ціннісний, особистісний сенс. Виконання цієї діяльності може спиратися на науковий або буденний світогляд, який базується на емоціях, що недостатньо контролюються свідомістю.

Науковий світогляд сприяє накопиченню позитивного досвіду засвоєння наукових знань не лише в пізнавальній, а й у емоційній і регулюючій функціях, що сприяє побудові стійкої

життєвої позиції, яка спирається на моральні цінності і норми. Утворення переконань пов'язане з формуванням у особистості оцінного ставлення до засвоєваних знань (понять, оцінок, норм, форм поведінки), які здатні викликати намір використовувати їх як регулятори власної свідомості і поведінки. В залежності від того, як особистість уявляє мету використання засвоєваних знань – набути за їх допомогою якихось життєвих дивідендів, зробити доцільною зовнішню поведінку або ж скорегувати зміст внутрішніх принципів поведінки – наданий знанням особистісний підтекст буде характеризуватись прагматичною або світоглядною спрямованістю. Усвідомлення мотивів, які сприяють засвоєнню наукових знань, визначає доцільність дій з цими знаннями, їх застосування за наявності зовнішньої (прагматичної) мотивації обмежене виконанням лише пізнавальної функції. Механізм же внутрішньої мотивації зумовлює включення наукових знань до складу оцінної і регулюючої функцій. Проте ступінь готовності керуватися ними буде неоднаковим. В першому випадку моральні знання засвоюються на рівні особистісних норм. Готовність керуватися ними обмежується ситуаціями, в яких, спираючись на принцип доцільності, важливо регулювати насамперед зовнішню поведінку, в той час, коли внутрішнє оцінне ставлення особистості до ситуації може бути іншим. В другому випадку знання засвоюються на рівні особистісних моральних цінностей. Готовність керуватися ними стає внутрішнім принципом, зумовлюючи перенесення цих знань на нові ситуації. Вважається, що психологічним механізмом створення і функціонування переконань є формування соціальної настанови, що виражає ставлення особистості до моральних характеристик: цінностей, норм, оцінок, потреб.

Висновки. Відповідно до викладеної теоретико-методологічної інтерпретації розглянутого явища було виокремлено складові процесу самореалізації особистості: інформація про власну цінність, оволодіння власним внутрішнім світом; рефлексія; самооцінка; самовдосконалення особистості. Функція, що детермінує роль перерахованих утворень у процесах саморегулювання визначається їх взаємодією з оцінними ставленнями до інших людей. Завдяки цьому процес самореалізації є детермінованим не тільки тими внутрішніми утвореннями, які в інтегрованій формі становлять структуру самосвідомості особистості, а й реальним досвідом спілкування, взаємодії з навколишнім середовищем, у процесі яких дані утворення постійно піддаються соціальній апробації.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Личностные типы мышления / К.А. Абульханова-Славская // Когнитивная психология. – М.: Наука, 1986. – С. 154-178.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев – Л.: ЛГУ, 1968. – 338 с.
3. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс – М.: Прогресс, 1986.
4. Бодалев А.А. Психология о личности / А.А. Бодалев – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1988. – 188с.
5. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И. Божович – М.: Просвещение, 1968. – 464с.
6. Боришевський М.Й. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: Монографія / М.Й. Боришевський – К.: Академвидав, 2010. – 416с.
7. Бороздина Л.В. Что такое самооценка? / Л.В. Бороздина // Психологический журнал. 1992. Т.13. № 4. С. 99-100.
8. Выготский Л.С. Сознание как проблема психологии поведения / Л.С. Выготский // Собр. соч.: в 6 т. – Т. 1. – М.: Педагогика, 1982. – С. 50-52.
9. Галкина Т.В. Самооценка как процесс решения задач: системный подход / Т.В.Галкина . – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2011. – 399 с.

10. *Джемс У.* Личность / У Джемс // Психология самосознания: Хрестоматия. Самара: БАХРАХ – М, 2000. С. 7-44.
11. *Захарова А.В.* Генезис самооценки / А.В. Захарова // Автореф. дис... докт. психол. наук. М., 1989.
12. *Карпов А.В.* Рефлексивность как психическое свойство / А.В. Карпов // Психол. журн. – 2003. – Т. 24, №5, С. 43-56.
13. *Ковалев С.М.* Воспитание и самовоспитание / С.М. Ковалев. – М.: Мысль, 1986. – 287 с.
14. *Кон И.С.* В поисках себя. Личность и ее самосознание / И.С. Кон. – М.: Политиздат, 1984. – 335с.
15. *Кон И.С.* Открытие «Я» / И.С. Кон. – М.: Политиздат, 1978. – 367с.
16. *Костюк Г.С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк // Під ред. Л.М. Проколієнко. – К.: Рад.шк., 1989. – 608с.
17. *Кулюткин Ю.Н.* Рефлексивная регуляция мыслительных действий / Ю.Н. Кулюткин // Психологические исследования интеллектуальной деятельности. – М., 1979. – С. 22-28.
18. *Леонтьев А.Н.* Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев // Избран. психол. произв.: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1988. – Т. 2. – С. 94-231.
19. *Максименко С.Д.* Структура особистості: теоретико-методологічний аспект дослідження / С.Д. Максименко // Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України // За ред.. С.Д. Максименка. – Нора-прінт, 2004. – Вип. 24. – С. 3-15.
20. *Роджерс К.* Вчитися бути вільним / К. Роджерс // Гуманістична психологія: Антологія в 3-х т. / За ред. Р. Трача і Г. Балла. – Т. 1. – К., 2001.
21. *Рубинштейн С.Л.* Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн // Отв. ред. Е.В. Шорохова. – М.: Педагогика, 1976. – 416с.
22. *Сердюк Л. З.* Психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді / Л. З. Сердюк // Освіта регіону. – №2, 2012. – К.:Університет «Україна». – С.311-317.
23. *Столин В.В.* Самосознание личности / В.В. Столин. – М.: Изд-во МГУ, 1983. – 286с.
24. *Харламенкова Н.Е.* Самоутверждение подростка / Н.Е. Харламенкова. – М., 2007. – 384с.
25. *Чеснокова И.И.* Проблемы самосознания в психологии / И.И. Чеснокова. – М: Наука, 1977.
26. *Шорохова Е.В.* Проблемы «Я» и самосознание / Е.В. Шорохова // Проблемы сознания. Материалы симпозиума. – М., 1966. – С. 217-228.

Долинская Л. В., Пенькова Е. И. Самореализация личности как социально-психологический феномен. В соответствии с изложенной теоретико-методологической интерпретацией рассмотренного явления были выделены составляющие процесса самореализации: информация о собственной ценности, овладение личным внутренним миром, рефлексия, самооценка, самосовершенствование личности. Функция, детерминирующая роль перечисленных образований в процессах саморегулирования, определяется их взаимодействием с оценочными отношениями к другим людям. Благодаря этому процесс самореализации является детерминированным не только теми внутренними образованиями, которые в интегрированной форме составляют структуру самосознания личности, но и реальным опытом общения, взаимодействия с окружающей средой, в результате чего данные образования постоянно подвергаются социальной апробации.

Ключевые слова: самореализация, внутренний мир, рефлексия, самосовершенствование, личность, саморегуляция.

Dolynska L. V., Penkova O. Y. Self-actualization of personality as socio-psychological phenomenon. In accordance with given above theoretical and methodological interpretation of the explored phenomenon the constituents of self-realization process have defined: the information about the own value of capturing by the personal internal world, reflection, self-appraisal, self-improvement of personality. The function, which determines the role of mentioned formations in the processes of self-regulation, is determined by their interaction with evaluating attitude toward other people. Due to this the process of self-realization is determined not by internal formations only, which in the integrated form constitute the structure of self-consciousness of personality, but also by the real experience of intercourse, co-operation with an environment, as consequence of which these formations constantly receive social approbation.

Keywords: self-actualization, inner world, reflexion, self-completion, personality, self-control.

Відомості про авторів:

Долінська Любов Василівна – кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології факультету філософської освіти та науки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова;

Пенькова Олена Іванівна – кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту психології імені Г.С.Костюка Національної Академії педагогічних наук України.

Статтю подано до друку 04.03.2016.

УДК: 159.923.2021.464

© В. С. Годонюк, 2016

В. С. Годонюк (м. Київ)

САМОСТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Годонюк В. С. Самоствердження особистості як психологічна проблема. У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми самоствердження особистості. Виділено компоненти та механізми даного феномену. Розглянуто особливості процесу самоствердження у людей різних вікових груп. Досліджено зв'язок проблеми самоствердження з рівнем домагань особистості.

Ключові слова: самоствердження, самовираження, самореалізація, самовизначення, Я-концепція, рівень домагань особистості.

Постановка проблеми. Аналіз проблеми формування самоствердження особистості пов'язується з такими науками як філософія, соціологія, етика, культурологія, соціальна та вікова психологія, педагогіка, що свідчить про інтерес цілої низки наук до даного явища.

Проблема самоствердження особистості є досить актуальною в наш час. Феномен самоствердження має широкий поняттєвий спектр, який залежить від багатьох чинників, що впливають на формування особистості. Як відомо, потреба у самоствердженні виникає у переважної більшості людей, однак реалізується в позитивному напрямку далеко не у всіх. Саме тому нерідко спостерігаються помилки при виборі людьми стратегій і засобів самоствердження. Це зумовлено тим, що в умовах сучасного суспільства, яке знаходиться в перехідному економічному та соціально-політичному стані, не існує універсальної моделі реакції